

کاربرد متدولوژی گروه‌های بحث^۱ در مطالعات توانمند سازی محلات غیررسمی شهری

دکتر مجتبی رفیعیان* - دکتر مرتضی توکلی** - هانیه هودسنی***

تاریخ دریافت مقاله: ۸۴/۷/۱۲

تاریخ پذیرش نهایی: ۸۵/۴/۳

چکیده:

روش گروه بحث ها، روشی سیستماتیک جهت درک مسائل و مشکلات اجتماعی و یافتن راهکارهای مداخله از طریق مطرح کردن سؤالات خاص با جهت‌گیری‌های مشخص برای به دست‌آوردن اندیشه، عقاید و مسائل گروه یا گروه‌های اجتماعی هدف است. در این روش انجام مصاحبه حضوری و برگزاری جلسات با گروه‌های هدف با توجه به انتظارات تحقیق، صورت می‌گیرد. مقاله حاضر کاربرد این روش را در جهت بازخوانی و شناسایی مسائل موجود در محلات فقیرنشین و غیررسمی شهری شهر بندر عباس مورد توجه قرار می‌دهد. به کارگیری این روش در شناسایی مسائل بافت‌های غیر رسمی سکونت‌ی در شهر بندر عباس، نشان داد با توجه به انجام طراحی درخت مساله، میزان انطباق نتایج با واقعیت‌های مقبول اجتماع محلی، که اساس حرکت برنامه‌ریزی را تشکیل می‌دهد، بسیار بالا بوده و می‌تواند به‌عنوان چارچوب قابل استناد در تدوین برنامه‌های مداخله مورد استفاده قرار گیرد نکته مهم حاصل از اعمال این روش، دستیابی به ریشه‌های اساسی مشکلات اجتماع محلی نظیر فقدان نهادهای محلی و توجه به ظرفیت سازی گروه‌های هدف بود که در ابتدای مطالعات عمده‌تأ تصور می‌شد در چارچوب نیازهای عمرانی خلاصه شود.

واژه‌های کلیدی:

روش گروه بحث، اسکان غیر رسمی، محلات فقیرنشین، بندرعباس.

E-mail: rafiei_m @modares.ac.ir

* عضو هیات علمی گروه شهرسازی، دانشکده هنر، دانشگاه تربیت مدرس.

** عضو هیات علمی دانشکده علوم انسانی و اجتماعی، دانشگاه زابل.

E-mail: hudson1360@yahoo.com

*** کارشناس ارشد شهرسازی، دانشگاه تربیت مدرس.

مقدمه

ندارد و ضروری است با سهیم کردن مردم در فرآیند شناخت و تحلیل و طراحی برنامه‌ها وضعیت قابل قبول تری را ایجاد نمود. آنچه در این مقاله مدنظر قرار گرفته، بررسی و شناخت پروفیل اجتماعی^۲ محلات غیررسمی شهرها، جهت تنظیم برنامه‌ها، دستیابی به عمق شرایط اجتماعی و واقع‌گرا نمودن مسائل تحلیل‌ها است. همچنین تلاش می‌گردد با استفاده از چارچوب معرفی شده در این روش، مشکلات محلات فقیرنشین شهری در شهر بندر عباس بعنوان یک نمونه قابل تامل، بازنمایی شده و از نظرات و همفکری مردم استفاده می‌گردد.

رویکرد کاهش فقر از نیمه دوم قرن گذشته و در واکنش به دشوارترین شرایط ادراکی ناشی از پیچیدگی‌های توسعه پدید آمده است. در دهه ۱۹۵۰ و ۱۹۶۰ میلادی سرمایه‌گذاری در امور فیزیکی و زیربنایی به عنوان ابزار اصلی توسعه تلقی می‌گردید. با رشد آگاهی‌های اجتماعی در دهه ۱۹۷۰، این بینش مطرح گردید که سرمایه‌گذاری فیزیکی به تنهایی به منظور دستیابی به توسعه پایدار کافی نیست و آموزش و بهداشت نیز به همان اندازه حائز اهمیت می‌باشد. این موضوع در گزارش توسعه جهانی سال ۱۹۸۰، مورد توجه قرار گرفت. جدای از این امر عمده مطالب معطوف به این واقعیت گردید که درک درستی از مسائل و نیازهای گروه‌های فقیر وجود

۱- زمینه‌های تاریخی، ضرورت و کاربرد

روش FGD

برده است. از زمانی که این ابزار تحقیقاتی توسط مرتن به کار رفت، مصاحبه‌های عمیق و متمرکز گروهی در علوم کاربردی اجتماعی و برنامه‌ریزی شهری، روستایی و منطقه‌ای در راستای ارزیابی برنامه‌ها و اقدامات، بازاریابی، تصمیم‌گیری، تبلیغات و ارتباط اجتماعی جایگاه خاصی یافت. همراه با تکامل نظریه‌های مرتبط با جامعه‌شناسی و علوم اجتماعی، شیوه مذکور نیز دگرگون گردید و در قالب روش مشارکتی تعریف شد. مطابق با نظر مورگان چرایی کاربرد گروه بحث در چرایی کاربرد مشارکت و میزان آن و همچنین تعبیر در نگرش و تفکر چگونگی مشارکت بیان می‌گردد (Morgan, L, D, 1998, p25). با توجه به اینکه اساساً گروه بحث به عنوان روشی جهت ثبت کردن وسازماندهی تمایلات کلامی، ارتباطی، تعاملی، تضادی مردم و آموختن از آنان قلمداد می‌گردد^۳، بنابراین تعیین‌کننده مسیر و خطوط ارتباطی بین تصمیم‌گیران و مردم است. چنین شیوه‌ای زاینده تفکر تمرکزگرایی در برنامه‌ها، تصمیم‌گیری‌ها، نارسایی کارکردی و ساختاری اقدامات، طرح‌ها و برنامه‌ها می‌باشد. در سیستم‌های تصمیم‌گیری متمرکز به علت نبود یک شیوه مدیریتی مبتنی بر نیاز شرایطی خلق می‌گردد که منجر به ضعف درآمدی و دارایی فقرا، احساس بی‌زبانی و درماندگی و افزایش محرومیت و انزوای اجتماعی و در نهایت آسیب‌پذیری اقشار فقیر نسبت به تکانه‌های ناگهانی و مستأصل شدن آنها با توجه به شرایط متغیر اجتماعی می‌گردد (رکن‌الدین افتخاری، عبدالرضا، ۱۳۸۱). بنابراین در راستای دستیابی به واقعیت‌های اجتماعی، تحرک‌بخشی به سرمایه‌های انسانی و اجتماعی، افزایش آگاهی، نهادینه کردن مشارکت گروه‌ها (به خصوص زنان، جوانان و فقرا) در برنامه‌ها لازم است که از روش‌های مشارکتی، نظرخواهی و پیمایش‌های میدانی استفاده گردد تا بتوان با طرح موضوع به صورت اجتماعی نتایج قابل‌قبولی به دست آورد. آنچه که مهم است ایجاد انگیزه در راستای فعال‌سازی گروه‌های اجتماعی به

گروه بحث روشی سیستماتیک در رابطه با درک مسائل و مشکلات اجتماعی از طریق مطرح کردن سؤالات خاص با جهت‌گیری‌های ویژه به صورت رسمی و غیررسمی است که اکثر محققین، آن را جهت به دست‌آوردن اندیشه و عقاید گروه و یا گروه‌های اجتماعی هدف به کار می‌برند. به کمک این روش می‌توان نیازهای گروه‌ها را قبل از طراحی و همچنین در طولانی مدت در زمان بعد از اجرا ارزیابی نمود. این شیوه می‌تواند نقش مؤثری در توسعه سیستم‌ها داشته باشد (Neilson, J, 1997). مهم‌ترین اهداف استفاده از چنین روشی در دستیابی و شناخت شرایط اجتماعی اینگونه ساکنین محلات و یا حتی فقرا می‌توان به موارد زیر اشاره نمود:

- جلوگیری از ناکارآمدی اقدامات در نتیجه استفاده از شیوه‌های دستوری و متمرکز و از بالا به پایین در برنامه‌ها و تصمیم‌گیری‌ها؛
- کاهش فاصله زمانی و عملیاتی اقدامات راهبردی تا مرحله عمل به آنها؛
- توجه به معیارهای اعتماد، مشارکت، مسئولیت‌پذیری، توانایی ایجاد وحدت، پاسخگویی، احترام، عدالت و گوش‌دادن و دوست‌داشتن در ارتباط برقرار کردن با فقرا؛
- کاهش محرومیت‌های ناشی از عدم ابراز عقیده و قدرت بیان و زبان‌آوری.

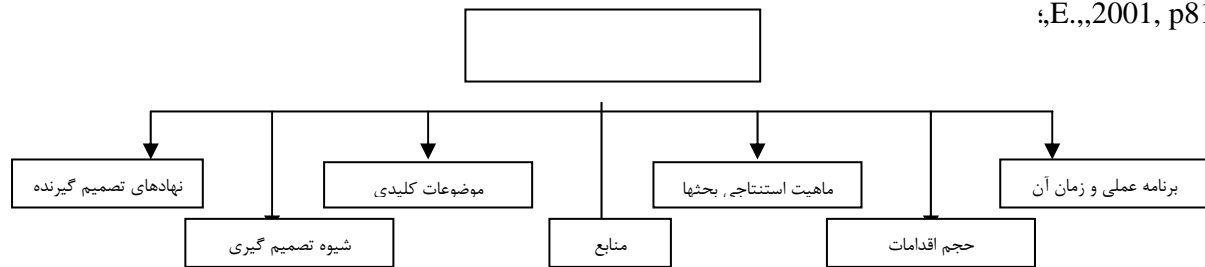
روشی که در این مباحث مطرح است بر پایه مصاحبه و درگیر کردن مردم در فرآیند تولید راه حل‌ها بوده که دارای ساختار اجرایی چندگانه‌ای است که در ادامه بحث بدان خواهیم پرداخت. عمده‌ترین ابزار تحقیقاتی در پیمایش‌های اجتماعی در سطح مکانی و کارکردی خرد، مصاحبه عمیق یا بررسی گروهی متمرکز^۴ می‌باشد. مرتن^۴ اولین کسی است که این ابزار تحقیقاتی را در طول جنگ جهانی دوم بکار

کاربرد متدولوژی گروه‌های بحث...

الف - ساختار گروه: عوامل متفاوتی بر ساختار گروه مؤثر می باشد که می توان به موارد زیر اشاره نمود(شکل زیر):

منظور تبادل نظر و شناخت توانایی خود و کم کردن ضعف‌های نظام برنامه‌ریزی از طریق Focus Groups می‌باشد. از مهم ترین کاربردهای روش گروه بحث، برای بهبود ابزارهای جستجو و ارزیابی نیازهای جاری و قابل دستیابی گروه های اجتماعی می توان به موارد ذیل اشاره نمود:

۱- به دست آوردن یک پیش‌زمینه اطلاعاتی با ویژگی های موجود و بالقوه افراد و گروه ها در زمینه‌های مرتبط با هدف (Kalliopi (E.,,2001, p81

ب - اندازه گروه: الزامات خاصی در رابطه با اندازه گروه بحث ها وجود دارد. این بخش نیز متأثر از روش تحقیق، موضوع، مسئله پژوهش و هزینه‌ها و زمان اجرایی - عملیاتی پروژه‌ها و طرح هاست. به طور حتم تمرکز گروه های کوچک تر منجر به دستیابی به اطلاعات دقیق‌تر، ایجاد پویایی فکری بیشتر و ثبت دقیق داده‌ها می‌باشد در حالی که گروه های بزرگ تر شاید مصداقی عینی در جهت دستیابی به ابزاری برای قبول پیش‌فرض های ذهنی گردد. (Morgan, L.D. p3, 1988). در عین حال، گروه بحث های بزرگ تر قابلیت کنترل پذیری کمتری داشته و با درجه ریسک‌پذیری بالاتر و حتی گاهی نیز با بی‌توجهی به اصل قضیه همراه می‌شود (Krueger R, 1994, p42). بررسی و مطالعه ادبیات علمی موضوع و همچنین حجم نمونه‌های مطالعه‌شده دلالت بر این دارد که حداقل اندازه گروه بهتر است بین ۴ و حداکثر ۱۲ نفر باشد.

ج - تعداد گروه های بحث: تعیین کفایت گروه کار مشکلی است که تا حدود زیادی به نوع اطلاعات، جریان مباحث، شیوه برقراری ارتباط و پایان کلامی بحث ها ارتباط دارد. زمان بحث های هر گروه تقریباً بین ۱۰ الی ۱۵ دقیقه در نظر می‌گیرند. هر جلسه بحث نیز بایستی ۲ الی ۳ موضوع کلیدی را دربرگیرد (Gorsky, P., 2003, p16)

د - مدیریت گروه های بحث: مدیریت گروه های بحث تحت‌تأثیر روند مباحث و فرآیند اقدامات انجام‌شده در این زمینه است که در ۵ مرحله شکل می‌گیرد(جدول زیر):

۲- کشف و جستجوی عمیق و کارشناسی در رابطه با نیازهای عموم گروه ها و همچنین اطلاعات مستتر در افکار و عقاید مردم (Krueger A., 1994, p20)

۳- برآورد و تخمین عقاید در ترکیبات تفکری مرتبط با چگونگی دستیابی به نیازها و خدمات اجتماعی می‌باشد. (Mon & Mcclure, 1997, appendix c-z)

کاربرد دیگر آن در توسعه سیستم ها می باشد. در این موارد می توان نه تنها روش ها و شیوه های مداخله را ارزیابی نمود، بلکه می توان نیازهای استفاده کنندگان از فضا را نیز در درون سیستم بدست آورد. نحوه تفکر، اولویت ها، نیازهای خاص و دیگر ویژگی های منحصر به فرد گروه ها می تواند از طریق این شیوه به دست آید. (Neilson, J., 1997) در نهایت می توان این شیوه را بحث های سازمان یافته با گروه های منتخب و خاص در راستای نیل به دیدگاه ها و تجارب آنها در رابطه با موضوع مشخصی دانست. (Gibbs, A., 1997)

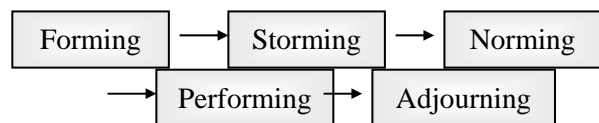
۲- فرآیند اجرایی گروه بحث:

حجم نمونه و ادبیات مرتبط با برنامه‌ریزی و تحقیقات گروه بحث ها مبین نیاز به یک شیوه برای دستیابی به اهداف درارتباط با ساختار گروه، تعداد اعضاء گروه و اندازه گروه و در نهایت منابع می‌باشد. قاعدتاً برنامه‌ریزی برای تشکیل گروه‌های بحث متأثر از نظام تصمیم‌گیری، درجه مشارکت‌پذیری و منابع حمایت‌کننده و همچنین روش برآورد و دسترسی به اطلاعات موردنیاز پروژه‌ها و طرح‌ها می‌باشد. موارد مؤثر بر مکانیسم اجرایی گروه بحث به قرار زیر است:

مراحل		اقدامات
مرحله اول	مکالمات کوتاه	<ul style="list-style-type: none"> تقویت و تحریک احساس روانی شنونده در شروع خودداری از مطرح نمودن بحثهای کلیدی زمان مورد انتظار: ۱۰ دقیقه (Christina, A., 2003 p, 27).
مرحله دوم	فراهم کردن مقدمات	<ul style="list-style-type: none"> خوشامدگویی، مروری بر موضوعات، تعیین راهنمای مشخص در رابطه بانقش‌های زمینه‌ای و کلیشه‌ای (چگونگی هدایت بحثها، تعداد سؤالات، سطح انتظارات و ...) تعیین سؤالات باز همراه با تعریف و تعیین نقاط مبهم (همان مأخذ، ص ۳۴)
مرحله سوم	پرسیدن سؤالات	<ul style="list-style-type: none"> مسیر سؤالات همراه با راهنمای موضوعی آنان مشخص گردد؛ دقت در پرسیدن سؤالات؛ برقراری ارتباط تعاملی در مطرح کردن سؤالات؛ نداشتن جهت‌گیری همراه با پاسخ ذهنی در مطرح کردن سؤالات؛
مرحله چهارم	شنیدن نظرات و بحث	<ul style="list-style-type: none"> شفافیت در مطرح کردن سؤالات، پاسخهای شفاف را به دنبال دارد.
مرحله پنجم	جمع کردن مباحث	<ul style="list-style-type: none"> خلاصه کردن مطالب ارائه‌شده، پاسخ به سؤالات مطرح‌شده توسط افراد گروه ثبت تمامی مطالب گفته شده (Seizure, M, 2000, p31).

ساختار شهری، ۴ الگوی اسکان متفاوت در شهر بندر عباس به صورت هسته قدیمی با عملکرد غالب مسکونی و تجاری؛ هسته قدیمی و تأسیسات بزرگ اداری، نظامی و صنعتی بندر؛ مجتمع‌ها و شهرک‌های از قبل برنامه‌ریزی و طراحی شده (سازمانی و غیرسازمانی) و بافت‌های نامتعارف و غیررسمی شهر نشان می‌دهد. (طرح ساختاری - راهبردی بندر عباس، ۱۳۸۲). بررسی شاخص‌های سکوتی و سرانه‌های خدمات شهری بیانگر کمبود امکانات زیربنایی و خدماتی شهری متناسب با جمعیت ساکن و استانداردهای ملی است. جدای از مشکلات مقطعی شهر، نبود سیستم دفع فاضلاب، مشکل آب شهری، کمبود فضاهای سبز و تفریحی، کمبود خدمات بهداشتی و آموزشی، شبکه بسیار نامناسب تردد و حمل و نقل درون‌محله‌ای و کمبود مراکز فرهنگی مهم ترین عناصر را تشکیل می‌دهند. این امر به ویژه در سطح محلات غیررسمی، تفاوت‌های بسیار چشمگیری را حتی به نسبت شاخص‌های شهری موجود بندرعباس نشان می‌دهد. الگوی مسکن حاکم بر شهر نیز به تبعیت از وضعیت فقر شهری، بسیار آسیب‌پذیر می‌باشد و خصوصاً در محلات غیررسمی، کیفیت نازل ساخت و سازها، از حساسیت بسیار بالایی برخوردار است. شهر بندرعباس از ۳۴ محله تشکیل شده است. محلاتی نظیر سورو، پشت‌بند، کنسولگری، اوزی‌ها، بازار و نخل ناخدا جزء محلات قدیمی‌تر شهر و محلاتی نظیر گلشهر، ۲۵۰۰ دستگاه، ۶۰۰ دستگاه، کوی پلیس جزء محلات جدیدتر محسوب می‌شوند. بافت شهر را می‌توان در شش گروه متمایز مشتمل بر بافت بومی اصلی شهر، بافت بومی تغییرشکل‌یافته؛ بافت بومی جدید و منظم، بافت بومی مغشوش و نامنظم؛ بافت جدید و برنامه‌ریزی‌شده و بافت جدید مشابه شهرهای دیگر تفکیک و طبقه‌بندی نمود (بررسی‌های میدانی ۱۳۸۲، و طرح جامع شهر بندر عباس ۱۳۶۱). به طور کلی جدایی فیزیکی گروه‌های اجتماعی به خوبی در سیمای کالبدی شهر هویدا است و می‌توان سطح شهر را تفکیک نمود. براساس آخرین برآوردها، نزدیک به دوپنجم جمعیت

به طور کلی در راستای دستیابی به یک مدل اجرایی به منظور بهره‌گیری از سلسله‌مباحث مرتبط با موضوعات پیچیده‌ای همانند توانمندسازی نیاز است که مراحل پنجگانه مطرح‌شده در بالا و همچنین تدوین‌شده در قالب گراف ذیل مورد توجه قرار گیرد (Tuckman, B& Jensen, M 1977, p419-427).

۳-الگووارهٔ تبیینی از کاربرد عینی روش Focus Groups: نمونه موردی

شهر بندرعباس، از جمله شهرهای مهم جنوبی ایران و مرکزیت سیاسی استان هرمزگان می‌باشد. وضعیت ناپایدار و نامساعد محیطی، ظرفیت و آستانهٔ پذیرش جمعیت در منطقه بندرعباس را در حد بسیار قلیلی کاهش داده و موجب بروز مهاجرت‌های گسترده، طی دهه‌های قبل به نواحی برخوردار شهری شده است. براساس آخرین آمار قابل استفاده، جمعیت شهر بندرعباس حدود ۳۳۰ هزار نفر برآورد گردیده است (۱۳۷۹). این بدان معناست که جمعیت شهر طی ۴۰ سال گذشته با نرخ رشد متوسط ۷/۱ درصد ۱۵ برابر شده است. وضعیت عمومی اقتصادی شهر در حال حاضر رابطه مستقیمی با تحولات جمعیتی و مسائل کالبدی شهر دارد. اقتصاد حاشیه‌ای شهر و افزایش بخش غیررسمی در اقتصاد شهر موجب جذب جمعیت بیکار و جویای کار فراوانی از تمام نقاط کشور شده است. حضور گردشگر و مأموران دولتی به رونق بیشتر اقتصاد حاشیه‌ای شهر افزوده است. ساختار کالبدی شهر به صورت خطی، در امتداد ساحل بوده و در شمال شهر توسط ارتفاعات و مناطق نامناسب، محدود می‌گردد. شکل کلان

رابطه با اینکه چگونه می‌توان مردم محل را به یک بحث گروهی کشانید توضیح دهد. وی در صحبت‌های خود عنوان نمود که برای محله دوهزار یک روش خاص نمی‌توان اعمال نمود چرا که، نه این محلات از تشکیلات نهادی ویژه‌ای برخوردارند و نه مردم به شورای محله و سایر گروه‌ها اعتماد دارند، بنابراین با توجه به مباحث انجام‌شده بهترین گزینه جهت ارزیابی وضعیت محله وارد شدن به شبکه اجتماعی آنها بود. بنابراین خواسته شد که افرادی که می‌توانند به ما کمک نمایند را معرفی نموده و سپس آنها را به بحث دعوت نماییم. بر این اساس گروه‌های پنج‌نفری تشکیل گردید که هر کدام از آنها به سه کمیته مردان، زنان و دختران، کودکان و جوانان (۲۸-۰ سال) تقسیم‌بندی گردیدند.

شهر و حداقل ۳۰ درصد بافت شهر، در اختیار گروه‌های غیررسمی و کم‌درآمد است (طرح ساختاری/راهبردی بندرعباس، ۱۳۸۲) سعی گردید جهت توانمندسازی محلات غیررسمی شهر بندرعباس و درک مسائل نهفته در این محلات از متدولوژی گروه بحث‌ها استفاده شود. با توجه به بررسی‌های اولیه، منطقه بندی محلات فقیرنشین با الگوی اسکان غیررسمی و به ویژه ارزیابی شاخص فقر، محله‌ای که با توجه به شاخص‌های تطبیقی بدترین حالت را داشت انتخاب گردید (محله دوهزار). از طریق مراجعه به مرکز درمانی محل و انجام جلسه با رابطین سلامتی (زنان داوطلب) کار تشکیل گروه بحث‌ها دنبال گردید. در مراجعه مستقیم به محله در ابتدای ورود به صورت تصادفی به یکی از افراد محله مراجعه گردید. بعد از رد و بدل شدن مکالمات و گفتگوهای ابتدایی و تشریح علت مراجعه به محل و همچنین روشن نمودن ذهنیت فرد مورد نظر در خصوص اینکه نه دولتی هستیم و نه اینکه قصد دادن وعده و وعید و ایجاد توقع را داریم و صرفاً جهت برگزاری یک سری بحث‌های عمومی مربوط به محله مراجعه نموده‌ایم، از نامبرده خواسته شد که در

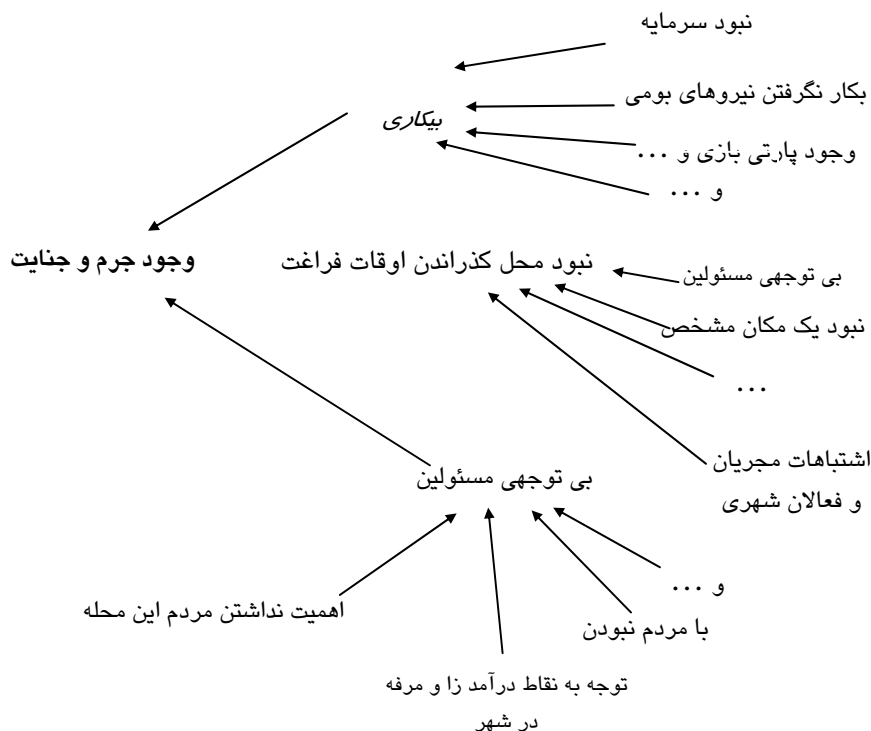
۴- تحلیل نتایج

به منظور درک صحیح‌تر قضایا به تفکیک به هر یک از ۳ کمیته و همچنین حوزه‌های بحث شده اشاره می‌شود (جدول زیر) نکته جالب اینکه، موارد مورد اشاره در یک پیوند سیستمی با یکدیگر مرتبط هستند. بخشی از نتایج ناشی از انجام روش گروه بحث‌ها در جداول و نمودارهای زیر نشان داده شده است. نکته اول تفاوت دیدگاه‌های گروه‌های هدف در زمینه تشخیص مشکلات و اولویت بندی آنهاست. مشکل بیکاری عمده مساله مردان و امنیت مهم‌ترین مساله عنوان شده از طرف زنان می‌باشد. عبارت دیگر دغدغه‌های درون محلی توسط مردان کمتر مورد توجه قرار می‌گیرد.

جدول شماره ۱: نتیجه مقایسه ای بحث‌های کمیته‌های مشارکتی و مشکلات آنها به ترتیب اولویت:

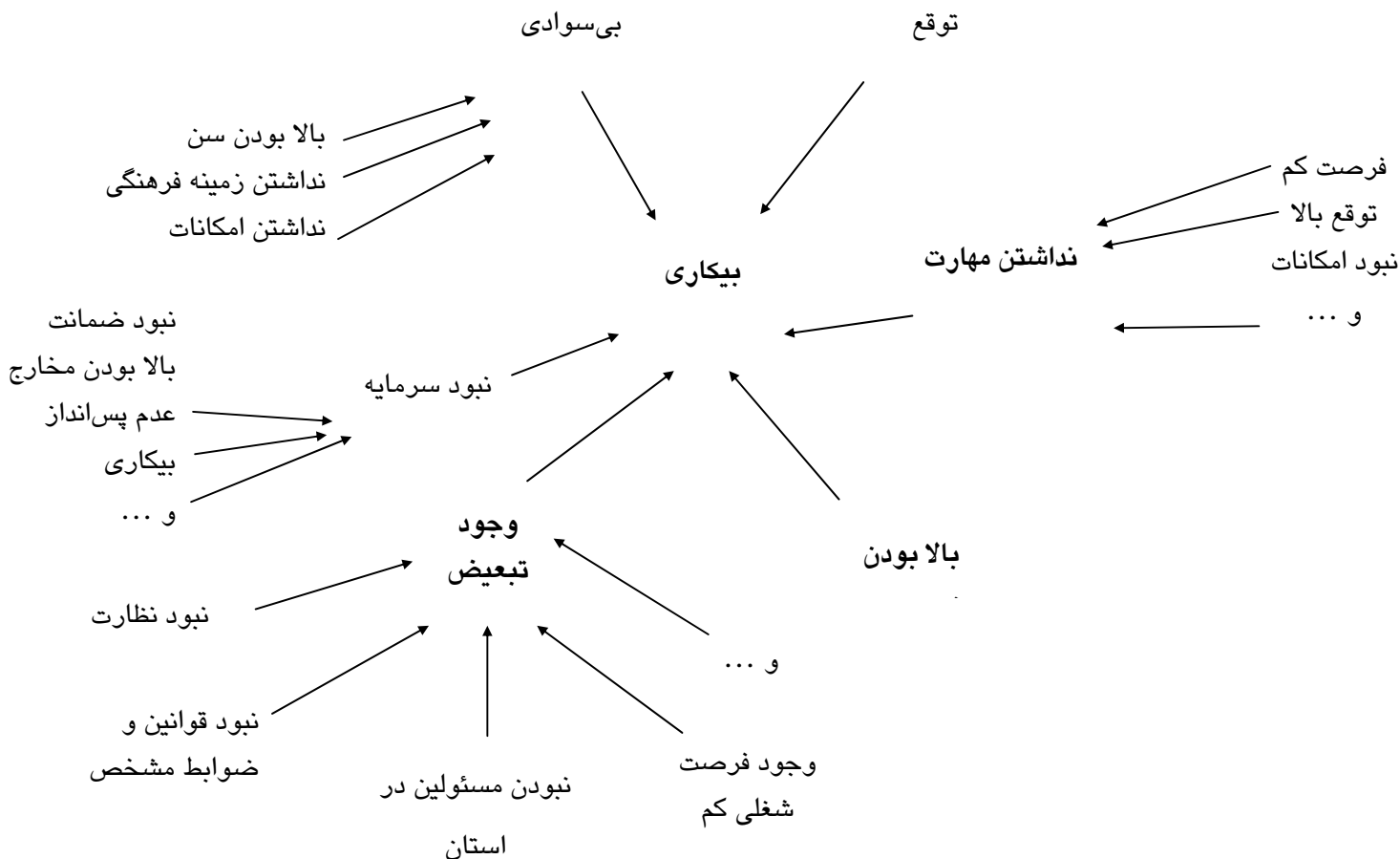
کمیته‌ها	مشکلات دارای اولویت
زنان	۱- وجود جرم و جنایت ۲- نبود محل گذران اوقات فراغت ۳- فاضلاب
مردان	۱- بیکاری ۲- مشکل فاضلاب ۳- نبود روشنایی در معابر ۴- نبود محل گذران اوقات فراغت
کودکان و جوانان	۱- نبود محل گذران اوقات فراغت ۲- شلوغ بودن کلاسهای مدارس ۳- نداشتن امکانات در مدارس (کولر، آب سردکن، و

نمودار شماره ۱: نمودار علت و معلولی مشکلات از نظر زنان شرکت کننده به ترتیب اولویت:

مأخذ: رفیعیان و سایرین، ۱۳۸۳

نمودار شماره ۲: نمودار ذهنی علت و معلولی مشکلات از نظر مردان

جدول شماره ۲: نمونه ای از روشهای پیشنهادی مردم برای حل مشکلات (نتایج بحثهای گروهی)

مشکل	مشکلات علی میانه	مشکلات علی اصلی	فعالیتهایی که مردم می توانند انجام دهند	فعالیتهایی که سازمانها می توانند انجام دهند
بیکاری		نبود سرمایه	- تشکیل صندوق های همیار	- اختصاص اعتبار - سرمایه گذاری - اصلاح قوانین
		بکار نگرفتن نیروهای بومی	- پیگیری توسط مردم - بالابودن تخصص و مهارت	بکارگرفتن نیروهای بومی از طریق اختصاص سهمیه
		پارتی بازی	- نظارت توسط مردم	- سیستم نظارت - اصلاح قوانین
ضعف امکانات اوقات فراغت		جود نگرش منفی در مسئولین	- ارتباط بیشتر با مسئولین - تشکیل گروههای اجتماعی فعال	- ارتباط مردم و مسئولین
		نبود جا و مکان مشخص	- اختصاص زمین و مکان	- آماده کردن اراضی و زمینهای لازم
		م توجه مسئولین به اولویتها و نیازها	- پیشنهاد و درخواستها و نیازها به مسئولین برای برنامه ریزی	- اولویت سنجی - نیازسنجی به تفکیک محله
جرم و جنایت		اهمیت نداشتن مردم محله	- تقویت زمینه های مثبت و کاهش زمینه های منفی	- اهمیت دادن به مردم در قالب برنامه ها، طرحها و اقدامات
		توجه به نقاط و مکانهای درآمدزای شهر	- ایجاد انگیزه - تقویت نقاط قوت	- توجه سیستماتیک به کل شهر - در نظر گرفتن سهم سرانه برنامه ریزی
		بومی نبودن	- اعتراض - پیگیری - تقویت تخصص و مهارت	- اختصاص سهمیه به شهر - کمک به استخدام نیروهای بومی
		وجود نگرش منفی	- کمک به اصلاح نگرش - تقویت نقاط قوت	- تبلیغات - برنامه ریزی برای کاهش فقر
		بومی نبودن	- تقویت نیروهای بومی - انتخاب نیروهای بومی - پیگیری	- اصلاح قوانین - اختصاص سهمیه به بومی ها
		نداشتن اعتبار	- جمع آوری خودیاری - تشکیل صندوق محله	- فروش سهام - اولویت بندی محلات دارای مشکل
		لمس نکردن شرایط	- دعوت از مسئولین به صورت دوره ای - انعکاس شرایط به مقامات - پیگیری امور	- تقویت ارتباط با مردم - اهمیت دادن به محله فقیر
		نزدیکی به دریا		
		واقع شدن در مسیله ها		متنوع کردن ساخت و ساز در مسیله ها و اختصاص اراضی به مساکن در جاهای دیگر
		جاذب نبودن خاک		-
فاضلاب	بالابودن سطح آبهای زیرزمینی	پارتی بازی	- ارتباط با مسئولین - نظارت - همکاری با مسئولین	- ایجاد سیستم پیگیری - حذف موانع - حذف تفاوتها
		کارکرد مقطعی نهادها	- نظارت - تشکیل نهادهای اجرایی در سطح محله	- نظارت بر کار ارکانها - علت یابی فعالیت های مقطعی

جدول شماره ۳: نمونه ای از روشهای پیشنهادی مردم برای حل مشکلات (نتایج بحثهای گروهی)

مشکل	مشکلات علی میانه	مشکلات علی اصلی	فعالیتهایی که مردم می توانند انجام دهند	فعالیتهایی که سازمانها می توانند انجام دهند
فاصلاب	نبود نظارت	متعددبودن ادارات	-	- اعمال قوانین - ایجاد یک سیستم یکپارچه تصمیم گیری
		ضعف فرهنگ عمومی	مهم نبودن برای مسئولین	- ارائه مشکلات - ارائه نیاز
	عدم سرمایه گذاری		- مشارکت در سرمایه گذاری - مشارکت در اجرا - شرکت در کلاسها	- تشکیل کلاس - تبلیغات محلی - تبلیغات شهری
	بی توجهی مسئولین		- بالابردن خودآگاهی - بالابردن نظارت	-
	متنوع بودن ساختار اجتماعی		- تشکیل گروههای همگن	- بکارگیری مکانیزمهای تأثیرگذار مردمی
	بی سوادی	نداشتن فرهنگ شهرنشینی	- شرکت در کلاسها - شرکت در گروههای آموزشی - مشارکت	- ارائه جزوه آموزشی - تشکیل نهادهای اجتماعی - تبلیغات
		بالابودن سن	- افزایش سواد و آگاهی	- ارائه برنامه های آموزشی - تقویت نهادهای آموزشی در سطح محلات - استفاده از ظرفیتهای موجود
	نبود امکانات	نداشتن زمینه فرهنگی	- مشارکت	- افزایش آگاهی - تقویت بنیادهای اجتماعی
		نبود امکانات	- مشارکت مالی - کمک گرفتن از افراد غیرساکن در محله - پیگیری امور	- ارائه امکانات - کمک گرفتن از سازمانهای ملی و بین المللی - کمک گرفتن از مردم
	ضعف سرمایه	نبود ضمانت های مالی	- تشکیل گروههای پشتیبان - تضمین حقوق دولتی	- رسمیت بخشیدن به مالکیتها - اصلاح قوانین - بکارگیری مکانیزمهای غیررسمی
		بالابودن مخارج	-	- کاهش هزینه های غیرضروری - اولویت بندی به نیازها و مدرم محلات
		عدم پس انداز	رکت در آموزش کارآفرینی و سیستم های آموزش هزینه مخارج	- تشکیل صندوق های پس انداز با سرمایه اولیه - تشویق مردم به مشارکت
		وجود فرصت های شغلی کم	- افزایش مهاجرت و تخصص	- انتخاب اصلح - داشتن سیستم نظارت و ارزشیابی
		بومی نبودن مسئولین ادارات	بومی نبودن مسئولین ادارات	- اعتراض - پیگیری مداوم - بی تفاوتی
امتیاز نداشتن برای ساکنان			- اعتراض -	- اختصاص سهمیه به بومی ها - اصلاح قوانین - اولویت بندی

نتیجه‌گیری

نتیجه‌ای متفاوت حاصل آمد. عمده موارد مورد نظر اهالی در ابتدا بر مسائل ظاهری خلاصه می‌شد لیکن به تدریج به عواملی نظیر بیکاری، فقر فرهنگی و احساس وجود تبعیض بین مردم شهر و نظایر آن که بر ایجاد چرخه فقر در محلات تاثیر گذار است گرایش یافت که به نظر اهالی محل علت الکل مشکلات این محلات بود. از طرف دیگر، مشخص گردید که با استفاده از این روش با حضور آگاهانه و مشارکتی مردم می‌توان نه تنها طیفی از مشکلات پنهان در این جوامع را شناسایی و اولویت بندی کرد بلکه راحل‌های پیشنهادی را هم می‌توان از درون آن اقتباس کرد و جایگاه عملکردی مردم و نهادهای مسئول را در این زمینه تفکیک نمود. بی‌تردید این شناخت مقدمه تدوین برنامه‌ای سیاستی و اقدامات عملیاتی ناظر بر این برنامه‌ها در جهت تغییر شرایط موجود خواهد بود.

پیچیدگی و درهم‌آمیختگی مسایل در عرصه امور اجتماعی، ضرورت استفاده توأم از روش‌های درک مسئله و تبیین علمی آنها را طلب می‌کند. در این راستا تکنیک گروه‌های بحث، از جمله ابزارهای مفیدی است که امروزه بعنوان یکی از روش‌های قابل قبول در عرصه مسئله‌شناسی شهری از آن یاد می‌شود. در این مقاله، تلاش شد با مراجعه به یکی از محلات فرسوده و مساله دار شهری، در چارچوب روش گروه بحث، فهم کاملی از مسائل محله، (محله غیررسمی شمال دوهزار شهر بندرعباس) حاصل آید و با تشکیل درخت مساله و ارتباط دادن آن با سایر متغیرهای مؤثر، راه حل‌های پیشنهادی هم از طریق حضور مردم و گروه‌های هدف منتج گردید. نکته مهم و جالب در این بررسی این بود که ابتدا تصور می‌شد عمده مسائل محله به شکلی عمومی و مشترک برای ساکنین در مسائل فیزیکی محله نهفته است در صورتی که با تشکیل درخت مساله و تدوین جداول حاصل از گروه بحث‌ها با کمک و مشارکت مردم،

پی‌نوشت‌ها:

Focus Group Discussion
Social profile
Focus groups
Merton
Listening to people and learning from them

فهرست منابع:

- رفیعیان، مجتبی، و سایرین (۱۳۸۳)، " طرح ارتقاء اسکان‌های غیر رسمی شهر بندرعباس"، سازمان عمران و بهسازی مسکن، وزارت مسکن و شهرسازی، تهران.
- رکن‌الدین افتخاری، عبدالرضا، توکلی، مرتضی (۱۳۷۹)، "توسعه مردمگرا"، مؤسسه پژوهش‌های وزارت بازرگانی، تهران.
- سازمان مدیریت و برنامه‌ریزی، گزارش توسعه جهانی ۲۰۰۱-۲۰۰۰ (مبارزه با فقر بانک جهانی) (۱۳۸۱)، معاونت امور اجتماعی سازمان مدیریت، انتشارات سازمان مدیریت و برنامه‌ریزی، تهران.
- مهندسین مشاور شارستان (۱۳۸۲)، " طرح ساختاری-راهبردی شهر بندرعباس"، سازمان مسکن و شهرسازی استان هرمزگان، هرمزگان.
- مهندسین مشاور شارمند (۱۳۶۱)، " طرح جامع شهر بندرعباس"، سازمان مسکن و شهرسازی استان هرمزگان، هرمزگان.

f.litt , (2003), " **Focusing on focus groups**", journal of adolescent health, volume 32, May.

Fern, F, Edward(2001), "Advanced focus groups research", sage publication.

Gibbs, Anita (1997), " Focus groups", winter. (<http://www.soc.surrev.ac.uk/sru/SRU19.html>)

gorsky, Paul (2003), " The influence of group size in non-mandatory asynchronous instructional discussion groups", Open University of Israel Telavive.

- isti B., Susan Talley & Others (2003), "Pre-social behaviors of young adolescents a focus groups study", Journal of adolescence, February.
- istina A. & C.Mikerosw(2003),"Learning about evaluation through dialogue: lessons from an informal discussion group", The American journal of evaluation vol. 24, summer.
- Jeannete ho & other (2003)," User perceptions of the reliability of library services at Texas A & M University: A focus group study". The journal of academic librarianship February.
- Kalliopi evmorfopoulou (2001)," focus groups methodology", the madame project.
- Krueger A.Richard (1998), "Developing questions for focus", sage publication.
- Krueger, A Richard (1994)," Focus groups: a practical guide for applied research", sage publication;.
- Lamp, E. Joseph (1994), "focus group interviewing theory and practical application". American sociological association.
- Manjue K. (2003)," Socialization in virtual groups", journal of management April.
- Maureen George(2003)," Qualitative research - enhanced understanding of patient's beliefs; results of focus groups with low-income urban – African American adults",. Journal of allergy & clinical immunology may.
- Michael Barry & Heinz Ruther. (2002)," Data collection and management for informal settlement upgrades international conference on spatial ",information for sustainable Development. Nairobi, Kenya).
- Moen & mc clure(1997)," An Evaluation of U.S. Gils implementation". Internet source.
- Morgan L.David, Richard A. Krueger and aliceu(1998)," the focus group kit: Planning focus groups", London sage publication.
- Nielsen, Jakob(1997),"The use and misuse of focus groups."<http://www.useit.com/papers/focusgroups.html>
- Oearin E & Chris Kahle. (2001)," focus group methodology review & implementation source".
- Seizure, M.J Mcewan. Colin espie(2000)," Quality of life & psychosocial development in adolescents with epilepsy a qualitative investigation using focus group method".
- Stephan. L mcfall(2003)," Interpretation of pre-state cancer screening events & outcomes; a focus groups study", the journal of patient education march.
- Tuck man, B. and Jensen M (1977), "stages of small group, Group and organizational",. Internet source George Masoh University.